

Универзитет у Београду
Филозофски факултет
Одељење за социологију

ИЗВЕШТАЈ О ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

*Од расе до масе: Утицај политичке и економске трансформације
аустроугарског друштва на промену социјалне теорије Лудвига Гумпловица*

Кандидата Дејана Петровића

На VI редовној седници Наставно–научног већа Филозофског факултета Универзитета у Београду, одржаној 23.06.2022. године, изабрани смо у Комисију за оцену и одбрану докторске дисертације мастера социологије Дејана Петровића под горе наведеним насловом. Након читања и анализе предате докторске дисертације, подносимо Већу следећи извештај:

1. Основни подаци о кандидату

Дејан Петровић је рођен 19. новембра 1980. године у Панчеву. Завршио је Техничку школу у Смедереву. Дипломирао је на Одељењу за социологију Универзитета у Београду – Филозофског факултета 2010. године са просечном оценом 9,58. Године 2012. је на истом одељењу завршио мастер академске студије социологије и уписао докторске студије.

На истом одељењу је октобра 2011. године изабран у звање сарадника у настави, а априла 2013. за асистента за ужу научну област Социологија. Ту је остао ангажован све до 2016. године, да би зимске семестре школске 2016/2017. и 2017/2018. године провео радећи на Универзитету у Београду – Факултету организационих наука као сарадник у настави ван радног односа (демонстратор) за ужу научну област Социологија. Од маја 2018. године све до почетка свог

ангажмана на Универзитету у Београду – Факултету безбедности радио је као васпитач у РЈ „Центар за смештај страних малолетних лица без пратње родитеља или старатеља“ Завода за васпитање деце и омладине Београд. На Факултету безбедности ради као сарадник у настави за ужу научну област Социологија од фебруара 2021. године.

Аутор или коаутор је низа текстова. Објавио је следеће радове у националним часописима међународног значаја (M24):

Петровић, Дејан (2017) „О примени филозофије науке и епистемологије Гастона Башлара на проблем разумевања у историји социологије“, *Социологија*, vol. LIX, бр. 2, стр. 156-172;

Петровић, Дејан (2013) „О појму хабитуса – феминистичка критика теорије о друштву Пјера Бурдијеа“, *Филозофија и друштво*, vol. XXIV, бр. 2, стр. 174-192;

Петровић, Дејан и Станојевић, Милена (2012) „Мирко Косић – једна заборављена социологија“, *Социолошки преглед*, Посебно издање *Сто година социологије у Србији* Vol. XLVI, бр. 1, стр. 337- 352.

Објавио је и један рад у врхунском часопису националног значаја (M51):

Филиповић, Божидар и Петровић, Дејан (2019) „Неколико напомена о Диркемовом и Гумпловицевом погледу на Спенсеров еволуционизам, биологизам и индивидуализам“, *Култура полиса*, год. XVI, бр. 38, стр. 479-490.

Објавио је и један рад у истакнутом националном часопису (M52):

Петровић, Дејан (2010) «Међугенерациски финансијски трансфери – истраживања у Европској Унији и Финској», *Геронтологија*, Vol. XXXVII, бр.1, стр. 161-172.

Објавио је и један рад у домаћем новопокренутом часопису (M54):

Манојловић, Невена и Петровић, Дејан (2009) «Класа – заборављени конституент идентитета у савременом друштву», *Синтезис*, Vol. 1, бр. 1, стр. 95-111.

Такође је објавио и један рад у тематском зборнику националног значаја (M45):

Петровић, Дејан (2015) «Кад би била на пустом острву – Анализа дискурса о *attachment parenting*–у», у: *Политике родитељства: искуства, дискурси и институционалне праксе*, уредила Исидора Јарић, Београд: Институт за социолошка истраживања, стр. 189-205.

Напоследку, објавио је и два приказа:

Dejan Petrović (2018) «Elizabeth S. Goodstein, Georg Simmel and The Disciplinary Imaginary, Stanford University Press, Stanford, 2017» *Philosophy and Society*, Vol. 29, No. 2, pg. 294–296;

Петровић, Дејан (2012) «Раул Раунић: Филозофија политике Johna Lockeа – приказ књиге», *Политичке перспективе*, бр. 2012/1, стр. 103-105.

2. Предмет и циљеви дисертације

Предмет докторске дисертације представља друштвена теорија Лудвига Гумпловица. Тачније, рад се фокусира на постепену промену централних појмова теоријског система са концепта расе на категорију масе. Поменуто појмовно померање се прати кроз приказ и анализу главних социолошких студија поменутог аутора, док се упоредо описује друштвено–историјски контекст у коме Гумпловицева социологија настаје. Основна претпоставка је да су карактеристике теорије пољско–аустријског социолога на првом месту условљене особеностима аустроугарског друштва и променама кроз које оно пролази од 1867. до 1907. године, када на снагу ступа изборни закон којим се предвиђа опште право гласа за све пунолетне мушкарце у западном делу царства. Штавише, у свом заостренијем облику иста претпоставка се изједначаје са становиштем да се Гумпловицева теорија не може разумети без познавања историје Аустроугарске, односно западног дела Монархије током последњих деценија њеног постојања.

Основни циљ који је у својој докторској дисертацији поставио Дејан Петровић био је да покаже условљеност померања централних појмова политичким и економским променама кроз које је прошло аустроугарско друштво у назначеном периоду. Како је реализација овог циља повезана са познавањем Гумпловицеве теорије, приказ исте је искоришћен за преиспитивање оправданости сврставања овог аутора у групу расистичких теоретичара заједно са Гобиноом, Чемберленом и Лапужом, што је на концу довело до његовог заборављања у савременој социологији.

3. Садржај дисертације

Дисертација Дејана Петровића садржи три поглавља, *Теорија*, *Контекст* и *Теорија и контекст*, која су уоквирена *Уводом*, *Закључним разматрањима* и

списком литературе. У *Уводу* кандидат дефинише оквире у којима ће се кретати дисертација, уз задржавање на питање легитимитета бављења Гумпловицевом теоријом у трећој деценији 21. века. Он сматра да је у Србији дела Гумпловица ретко ко заиста читао и да се у међународној, а нарочито у домаћој социологији његов рад посматра из визуре површних и, што је такође важно, безнадежно застарелих радова. Поред приказа основних биографских података везаних за поменутог мислиоца на истом месту се помиње настојање мале групе савремених социолога, пре свега из Аустрије и Пољске, да се шира научна јавност упозна са делом Лудвига Гумпловица и да се оно ревалоризује (уз констатацију да њихова досадашња активност није имала никаквог значајнијег ефекта).

Приказ и анализа Гумпловицеве теорије лоцирани су у поглављу под насловом *Теорија*. Оно пружа поређење појма расе карактеристичног за Гобиноа, Чемберлена и Лапужа са одређењем особеним за Гумпловицево дело *Борба раса*, круцијалном за рецепцију његове друштвене теорије из перспективе савремене социологије. Одатле се излагање наставља са промишљањем пољских интелектуалних утицаја на каснија Гумпловицева дела насталих у Грацу, након чега се приступа приказу његове социологије. У овом поглављу кандидат показује значајне разлике у схватању појма расе у првој експлицитној социолошкој студији пољско–аустријског социолога и горе наведених аутора, иако је тешко оспорити социјалдарвинистичку компоненту његове теорије, која је нарочито видљива у тези о настанку државе кроз освајање и значају који се придаје сукобу за друштвеност. У начину настанка државе се, с друге стране, остварује и најтрајнији пољски утицај на Гумпловицеву теорију. Такође, кандидат издваја низ некохерентности у његовој друштвеној теорији које се врхуне у гомилању модела пропасти државе чији извор налази у Гумпловицевој тежњи да своју социологију прикаже као потпуно заокружен систем који постоји у истом облику од његових најранијих анализа, иако је теорија пролазила кроз бројне модификације. Одбијање да уважи исте, нарочито при трансформацији појма расе у прешироко дефинисане хетерогене друштвене групе и увођење концепта масе при крају његовог живота, заједно са неуверљивим антииндивидуализмом наносе неповратну штету систему који је овај аутор деценијама градио.

Поглавље *Контекст* садржи сажет приказ најважнијих догађаја у историји Двојне монархије од њеног настанка до увођења општег права гласа у аустријској половини царства. Нарочита пажња је посвећена улози цара и краља Франца Јозефа у животу Монархије, постепеној демократизацији политичког живота у западним провинцијама и развоју капитализма у Аустроугарској. Као константа у читавом периоду којим се бави поглавље постоје национални сукоби који добијају нову динамику са формирањем Тафеове владе и радикализацијом немачког национализма који потом следи. Кандидат у овом поглављу приказује заједничко дејство поменутих фактора и њихове импликације на свакодневницу аустроугарског друштва, о којима сведочи Лудвиг Гумпловиц.

Теорија и контекст представља место где се два тока излагања сједињују и где кандидат показује на који начин је друштвено–историјски контекст оставио трага на друштвену теорију овог аутора. Сам почетак излагања у овом поглављу је фокусиран на проблем који представља за анализу Гумпловицевог дела поновно објављивање *Борбе расе* пред сам крај његовог живота (1909. године) којим ствара дисконтинуитет у свом раду и практично обесмишљава читаву теорију насталу након 1883. године када први пут из штампе излази поменута студија. Овај проблем кандидат решава изоловањем другог издања *Борбе расе* као својеврсне аномалије узроковане Гумпловицевом тежњом да остави иза себе научну заоставштину у тренутку кад је сигуран да се његов живот налази на самом крају због дијагностификованог рака језика у поодмаклом стадијуму. Након тога се прелази на објашњење смене расе хетерогеним друштвеним групама немогућношћу формулације адекватних експланаторних модела заснованих на првом појму који би одговарали све комплекснијој друштвеној стварности царства. Увођење масе у Гумпловицеву теорију као природне силе која доноси смрт свакој држави кандидат објашњава класичним либералним страхом од гомиле који се након 1907. године и увођења општег гласачког права у аустријској половини Двојне монархије манифестује у његовој друштвеној теорији, у спречи са још већим страхом од револуције који су распламсала револуционарна гомила у Русији из 1905. године и велика могућност за њихово преношење на територију Аустроугарске.

Закључна разматрања доносе сумирање главних закључака докторске дисертације и промишљање могућности промене перцепције Гумпловица у

савременој социологији. Кандидат на основу своје анализе закључују да не постоје назнаке да ће доћи до неке значајније промене у односу научне заједнице према овом аутору, уз напомену о постојању извесне вероватноће евентуалног поновног „откривања“ Гумпловица у условима актуелних збивања у Украјини због његових предвиђања о сукобу Европе са Русијом на цивилизацијском нивоу у склопу (његових размишљања о будућности Пољске).

4. Закључак Комисије

У закључку бисмо истакли да је Дејан Петровић у потпуности испунио задатке и циљеве наведене у својој пријави докторске дисертације. Ослањајући се на све релевантне радове Лудвига Гумловица, као и на врло штуре и оскудне биографске податке, он је успео да верно прикаже основне проблеме расне теорије 19. века и изазове са којима се она суочила на почецима демократизације друштва – у конкретном случају аустроугарског.

Бављење опусом Лудвига Гумпловица и утицајем које је аустроугарско окружење оставило на њега представља вредан допринос тзв. „социологији социологије“ у Србији, али и шире. Притом се превасходни научни допринос ове дисертације огледа у реконструисању начина на који је модерна демократија улазила у социолошки дискурс, намећући императив реконцептуализација не само појма нације, него и (почетком 20. века још увек веома распрострањеног) појма расе. Узимајући обзир студиозност, акрибичност и прилежност кандидата, те његову одлучност да се Гумпловицевом теоријом расе и масе позабави без предрасуда и априорних дисквалификација, може се без икаквих резерви закључити да је његова докторска дисертација важан допринос истраживању широког спектра проблема које је изазвао долазак демократије на просторе Средње и Југоисточне Европе.

Имајући све ово у виду, Комисија за за оцену и одбрану докторске дисертације Дејана Петровића сматра да његова докторска дисертација *Од расе до масе: Утицај политичке и економске трансформације аустроугарског друштва на промену социјалне теорије Лудвига Гумпловица*, с обзиром на теоријски значај обрађене теме, значај и обухватност истраживања, обим консултоване литературе, као и инвентивност у спајању социолошког приступа са историјским – завређује позитивну оцену. У складу са тим, Комисија

предлаже да се овом кандидату одобри одбрана докторске дисертације на Универзитету у Београду – Филозофском факултету.

У Београду, 14. јула 2022. године

Чланови Комисије за оцену и одбрану докторске дисертације:

Др Александар Молнар (ментор), редовни професор
Универзитета у Београду – Филозофског факултета

Др Владимир Н. Цветковић, редовни професор
Универзитета у Београду – Факултета безбедности

Др Наташа Јовановић Ајзенхамер, доценткиња
Универзитета у Београду – Филозофског факултета